

1964 YILI SARAÇHANE KAZILARI

Martin HARRISON - Nezih FIRATLI

Prenses Anicia Juliana tarafından muhtemelen 524 - 527 yılları arasında yaptırılan St. Polyeuktos kilisesinin kalıntılarına 1960 da rastlanmıştır. Sarçhanede Atatürk Bulvarı için toprak tesviyesi yapılırken meydana çıkan bir çok mimari parçalardan iki tanesi üzerinde, bu kilisede olduğu bilinen kitabenin bir kısmı var idi. ¹ Eserlerin yüksek bir işçilik göstermesi ve binanın kati şekilde Justinian'dan önceki önemli devre ait oluşu, burada yapılacak etraflı bir araştırmanın önemli sonuçlar vereceğini gösteriyordu. Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne yapılmasına müsaade edilen bu kazılar için, İstanbul Belediyesinin de muvafakatı alındı ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri ve Dumbarton Oaks tarafından müştereken yürütülerek 3/Ağustos/1964 den 28/Ağustos'a kadar devam etti. ²

Kazı yeri Atatürk Bulvarı ile Şehzade caddesinin kavşak noktasının güney batı kesimi olup, yeni Belediye Sarayının batısındaki park haline getirilmiş olan boş sahadır (Res. 1). Bu kavşakta yapılan yeraltı trafik geçidinin Atatürk Bulvarı boyunca derin makineli kazıyı gerektirmesi, sahanın doğu kenarını yeteri kadar derinliğine tetkik için bulunmaz bir fırsat yaratmış idi. Kısa süren kazı kampanyası sırasında çalışma bu sebeble ikiye ayrıldı. İlk safhada, kavşağın güneyindeki ye-

raltı trafik geçidi yarmasındaki buluntular tesbit edildi. Sonra batı taraftaki park sahasında müstakbel imkânları tesbit için kontrol çukurları kazıldı. Yeraltı geçidinin batı yüzünde her biri 15 metre genişlikte olan birbirine bitişik iki yapının doğu nihayeti görülmekte idi (Res. 2). Güneydekine A, kuzeydekine B ismi verildi ve her ikisi de temellerde bulunan keramiğe göre 6 ıncı asrın yarısına tarihleniyorlardı. Yeraltı trafik geçidinin kavşak noktasının güney tarafına rastlayan kısmında hemen her yerde, ana toprak üzerinde antik nekropol kalıntısına rastlanmıştır. Bu arada mermerden sade ve kapaklı bir lahit de meydana çıkmıştır³. İyi bir talih eseri olarak, gereği kadar incelenmesi mümkün olmayan bu geçit sahasında, başka mühim kalıntılarına tesadüf edilmedi.

Kontrol çukurları batıya doğru üçüncü bir yapının (buna C ismi verildi) önemli kalıntılarını ortaya çıkardı, ki bu yapı A ve B ye paralel ve biraz kuzeydedir.

Bu beşik tonoz ve mütekâtı tonozla örtülü odalar kompleksidir (Res. 3). C de bulunan tuğla damgaları A da bulunanların aynıdır ve üçüncü indiksiyon yılını göstermektedir. Bu ise kilisenin tesis tarihi olarak teklif edilen yıla (M. S. 524 - 525) tarihine uymaktadır. Diğer deliller A, B ve C binalarının aynı çağa ve muhtemelen aynı binaya ait olduğunu teyit ediyor. Yeraltı geçidi yarmasında görülen B binası ile aynı doğru üzerindeki diğer çukurlarda kalın bir yıkıntı tabakası al-

(1) C. Mango and I. Sevcenko, «Remains of the Church of St. Polyeuktos at Constantinople», *Dumbarton Oaks Papers* XV (1961), s. 243 vd.

(2) Kazı bu yazının müellifleri tarafından yönetildi ve kazıya Mr. G. R. J. Lawson, A.R.I.B.A. (Mimar), Mrs. Harrison (Fotoğrafçı) ve Mr. J. W. Hayes (çanak - çömlek uzmanı) iştirak ettiler. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Bay Necati Dolunay'ın devamlı teşvik ve yardımlarını burada şükranla belirtmek isteriz.

(3) Buna benzer ve Çemberlitaş'da bulunmuş olan bir lahit imparator Domitianus (M.S. 85 - 96) un sikkelerini ihtiva ediyordu. Bk. N. Fıratlı, «Çemberlitaş Civarında Buluntular» *Arkeoloji Müzeleri Yıllığı* 1964, No. 11 - 12, s. 104, lev. 34/4.

tında kalan önemli duvarlar bulundu. Bu tabakada dikkatli bir şekilde işlenmiş kare ve üçgen şeklinde, cam ve amatist kakma tezyinatlı üç sütun parçası (Res. 7), çok sayıda güzel işlenmiş mermer mimari parçalar, renkli mermer duvar kaplama levhaları, yine çok sayıda iyi işçilik gösteren kemer içinde salıp sırasını ihtiva eden firiz parçaları (Res. 8), yer ve duvar mozaiği ve boyalı sıva parçaları bulundu. Bu tabakada aynı zamanda 1960 da bulunan bloklarla aynı usluapta bir çok küçük mermer tezyinat parçaları vardı. Bunların hususiyeti, yaprak uçlarında makkapla yapılmış delikler ve hafifce kabarık damarları olan etrafı derin bir şekilde oyulmuş asma yapraklarıyla süslü olmalarıdır.

Diğer iki noktadaki buluntular da fevkalade önemlidir. B binası içinde 17 inci asra ait çöp kuyusuna düşmüş halde marmara mermerinden büyük bir paye başlığı bulundu (Res. 9). Bu başlık Venedikteki payeleri ile birlikte Filistinde Akka Ptolemis) dan geldiği sanılan bir çift paye başlığının şekil, süsleme ve ölçü bakımından tamamen aynıdır. Böylece bu üç paye başlığının da İstanbul menşeli oldukları ortaya çıkmış bulunmaktadır⁴. Venedikteki iki sütun başlığı ile Saraçhanenin yakın alâkasını, Saraçhanede bulunan bir monogramın (Res. 10) Venedikteki payelerden birinde aynen mevcut olması da teyit etmektedir. Bu keşfin önemli meseleleri, diğer bir fırsatta tarafımızdan incelenecektir.

Her ne kadar St. Polyuktos kilisesinin yerinin tesbit edildiği muhakkak ise

de Plânın izahı için geniş miyasta yapılacak ilerki kazıları beklemek zarureti vardır. Bundan başka, bu sahada olduğu bilinen⁵ 5 inci asır kilisesinin duvarları olması muhtemel parçalara bir kaç noktada rastlanıldı (Res. 5, 6). Bu mıntıkânın daha sonraki tarihine ait, Türk ve itihal malı çanak - çömlek serileri muhtelif çöp çukurlarında bulunmuştur. Bunlar 15 inci asırdan 20 inci asra kadar olan zamana aittirler. Türk yapı kalıntısı olarak yalnız küçük bir konak hamamının ocağına rastlanmıştır (Res. 4).

Sonbahar ve kış sırasında Saraçhanede yeraltı trafik geçidi kazısı N. Fıratlının devamlı kontrolunda devam etti. Bu sırada modern kavşak noktası altında bulunan İbrahim Paşa hamamının kalıntıları ve bu hamam temellerinde kullanılmış olan çok sayıda antik mimari parçalar bulundu. Bunların bir kısmının, aşağı yukarı modern caddelerle aynı yönde ve aynı yerde uzanan Bizans çağı sütunlu yollarından gelmekte olduklarında şüphe yoktur. Bu noktada yine doğu batı yönünde uzanın çok sayıda su tesisatı kalıntısı tesbit edildi⁶. Bozdoğan kemerine yakın bir noktada, kavşak noktasının kuzey - batı köşesinde bir sütun ve Theodosius çağına ait bir sütun başlığı bulundu, burada ayrıca opus sectile döşemenin mevcudiyeti tesbit edildi. Bunlar bölgenin arkeolojisi için önemli diğer bir kilisenin burada bulunduğuna işaret etmektedir.

(4) Bk. M. Kalligas, *Ach. Eph.* 1938 (1940), s. 70 vd.; W. F. Volbach, *Frühchristliche Kunst* (1958) lev. 108, s. 85.

(5) Bk. Mango - Sevcenko Göst. yer (Yukarda not 1).
(6) Bir pişmiş toprak su tesisatı (Çapı 0.30 m.) künklerin birleşme noktalarında Bergama Su tesisatında görüldüğü gibi büyük taş takviye bilezikleri ihtiva ediyordu; Bk. F. Graeber, *Die Wasserleitungen in Pergamon* I, 3, s. 367, res. 4, levha 89.